

REFERENCES

1. Bohush, A. et al. Bazovyy komponent doshkil'noyi osvity [Basic component of preschool education], Kiev, 2012. 26 p.
2. Dzhonson-Martin N.M. Programma «Karolina», dlja mladencev i detej mladshogo vozrasta s osobymi potrebnyami [CAROLINA Program for infants and younger children with special needs], Saint Petersburg, SPb. KARO, 2005. 336 p.
3. Dolinna O. Programi dlya dovkillya v osvıtnomu prostori Ukraini [Programs for Environment in Educational Space]. Doshkil'ne vykhovannya, 2011, vol. 9, p. 12.
4. Ivanova A. Ekonomichnyy dosvid starshym doshkil'nyatam [Economic experience for senior preschool children]. Doshkil'ne vykhovannya, 2006, vol. 7, pp. 22–24.
5. Kalus'ka L. Dytyna i dovkillya. Avtors'ka prohrama [A child and environment. Author's program]. Palette educator, 2001, vol. 2, pp. 12–13.
6. Mashovets' M. Daruyemo radist' pratsi [We present the happiness of work]. Early childhood education, 2006, vol. 6, pp. 10–11.
7. Mashovets' M. Daruyemo radist' pratsi [We present the happiness of work]. Early childhood education, 2006, vol. 5, pp. 8–9.
8. Omel'chenko I. M. Emotsiyno-tsinnisnyy rozvytok doshkil'nykiv z dytyachymy tserebral'nymy paralichamy [Peculiarities of social perception in attitude towards the family of senior preschool children with cerebral palsy]. Zbirnyk naukovykh prats' Kam"yanets'-Podil'skoho natsional'noho universytetu imeni Ivana Ohiyenka. Seriya: Sotsial'no-pedahohichna, 2010, issue 15, pp. 390–393. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkp_sp_2010_15_95/
9. Babich V. et al. Prohrama rozvytku ditey doshkil'noho viku z porushennyamy oporno-rukhovero aparatu [Program of development of preschool children with musculoskeletal system dysfunction], 2012, Available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/osvita-osib-z-osoblivimi-potrebami/navchalni-programi.html>
10. Sak T. Prohrama rozvytku ditey doshkil'noho viku iz zatrymkoyu psykhhichnoho rozvytku vid 3 do 7 rokiv «Vikonechko» [VIKONECHKO Program of development of preschoolers of 3-7 years old with mental retardation], Ternopil, Mandrivets Publishing House, 2015. pp. 304
11. Romens'ka T. Ponyattya «sotsial'no-pobutovi navychky» doshkil'nykiv iz dytyachym tserebral'nym paralichem: mizhdystyplinarnyy analiz problemy doslidzhennya [Notion of Social and Living Skills of preschool children with cerebral palsy: interdisciplinary analysis of research problem]. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: shlyakhy rozbudovy, 2015, issue 9. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2015_9_18
12. Khanzeruk L. Emotsiyno-tsinnisnyy rozvytok doshkil'nykiv z dytyachymy tserebral'nymy paralichamy [Emotive and valuation development of preschool children with cerebral palsy], Aktual'ni pytannya korektsiynoyi osvity, 2012, – issue 3. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apko_2012_3_34.
13. Chebotar'ova O. Kompleks prohramno-metodychnoho zabezpechennya «Zmist korektsiyno-spryamovanoho navchannya i vykhovannya rozumovo vidstalykh ditey u spetsial'nykh doshkil'nykh zakladakh» (prohrama z trudovoho vykhovannya, metodychni rekomendatsiyi, dydaktychni materialy) [Contents of Correction Targeted Education and Upbringing of Retarded Children in Specialized Preschool Institutions complex of program and methodological support (program of labour education, methodological recommendation, didactic materials)], Kiev, Kolofon, 2013. 112 p.

УДК 37.091.2:614

О. В. ЧЕРКАШИН

lisij.83@mail.ru

головний фахівець Головного управління

Державної служби України з надзвичайних ситуацій в Луганській області

НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПОЖЕЖНІЙ БЕЗПЕЦІ:

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ

Досліджено змістовний матеріал з основ пожежної безпеки й оцінено ефективність його використання у виховному процесі молодших школярів. Акцентовано увагу на відповідності змісту

ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

такого матеріалу для практичного використання школярами з точки зору професійної готовності до самозахисту. Розглянуто авторський доробок з вирішення завдань навчання дітей молодшого шкільного віку пожежній безпеці. На основі аналізу навчально-методично і наукової літератури стосовно порушеної проблематики зроблено висновки про систематизацію та необхідність єдиного підходу до вирішення означеної проблематики, а отже, розробку нової системи організації навчання дітей основам пожежної безпеки, що вимагає більш ґрунтовного наукового осмислення. Розкрито причини незнання молодшими школярами основ пожежної безпеки та надано методичні рекомендації щодо удосконалення формування у них протипожежних знань.

Ключові слова: формування протипожежних знань, алгоритм правильних дій, навички пожежної безпеки, практичні відпрацювання, безпечна діяльність.

А. В. ЧЕРКАШИН

lisij.83@mail.ru

главный специалист Главного управления

Государственной службы Украины по чрезвычайным ситуациям в Луганской области

ОБУЧЕНИЕ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ ПОЖАРНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ

Изучен содержательный материал по основам пожарной безопасности и дана оценка эффективности его использования в воспитательном процессе младших школьников. Акцентируется внимание на соответствии его содержания для использования школьниками в практической плоскости с точки зрения профессиональной готовности к самозащите. Рассмотрены авторские разработки по решению задач обучения детей младшего школьного возраста пожарной безопасности. На основе анализа учебно-методической и научной литературы по затронутой проблематике сделаны выводы о систематизации и необходимости единого подхода к решению обозначенной проблематики, а значит, разработку новой системы организации обучения детей основам пожарной безопасности, что требует более основательного научного осмысления. Раскрыты причины незнания младшими школьниками основ пожарной безопасности и даны методические рекомендации по совершенствованию формирования у них противопожарных знаний.

Ключевые слова: формирование противопожарных знаний, алгоритм правильных действий, навыки пожарной безопасности, практические отработки, безопасная деятельность.

О. CHERKASHYN

lisij.83@mail.ru

Chief specialist of the Main Department

of State Emergency Service of Ukraine in Lugansk region

THE FIRE SAFETY TRAINING OF THE PRIMERY SCHOOL CHILDREN: MODERN STATE OF THE PROBLEM

In the article the informative material which is based on the fire safety is studied and the effectiveness of its use in the educational process of younger students is evaluated. The attention is focused on the compliance of its content for a practical way usage by students in terms of professional readiness for self-defence. Author's textbook on challenges of teaching children of primary school age fire safety is reviewed. On the basis of educational-methodical and scientific literature analysis, the conclusions about the systematization and the need for a unified approach to solving the designated problems, and developing a new system of organization of teaching children the basics of fire safety that requires a more thorough scientific understanding were made. The causes of the ignorance by younger students the basics of fire safety were revealed and methodical recommendations for improving the formation of their fire prevention knowledge were elaborated.

Keywords: formation of fire-prevention knowledge, the algorithm of right action, fire safety skills, practical working, safe operation.

Навчання дітей правилам пожежної безпеки – одне з найважливіших питань в сучасному житті суспільства. Згідно зі статистичними даними, тільки за останні п'ять років в Україні на пожежах загинуло 484 дитини, отримали травми 722 дитини та було врятовано 1499 дітей [10]. Така сумна картина говорить про необхідність вжиття невідкладних заходів щодо вдосконалення системи виховної роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки з метою реальних позитивних зрушень у підвищенні ефективності пожежної культури в сучасних умовах. Це сприятиме досягненню передового світового рівня захисту дітей від пожеж.

Обрану нами проблему досліджували О. Ващенко [1], І. Гуріненко [3], В. Дивак [4], М. Удовенко [16] та ін. Разом із тим серед наукових праць у галузі навчання дітей пожежній безпеці недостатньо робіт, де б комплексно розглядалися всі її аспекти для формування у школярів протипожежних знань умінь та навичок з самозахисту свого життя у разі виникнення пожежної небезпеки.

Мета статті – аналіз сучасного стану навчання молодших школярів загальноосвітньої школи пожежній безпеці.

В основі понятійно-категоріального апарату безпеки життєдіяльності лежить термін «пожежна безпека», який розглядається в головному діючому законодавчому документі – Кодексі цивільного захисту України (далі – Кодекс) «як відсутність неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж та пов'язаної з ними можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям і довкіллю» [7, с. 3]. Окремого нормативного документа, присвяченого пожежній безпеці, що розглядав би поняття «забезпечення пожежної безпеки школярів», «пожежно-профілактична робота з дітьми», «навчання дітей пожежній безпеці», «формування у дітей знань, умінь та навичок з пожежної безпеки» тощо нині не існує. У статті 39 розділу 10 підрозділу 4 Кодексу вказано, що популяризація культури безпеки життєдіяльності серед дітей та молоді покладається на центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, спільно з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері освіти і науки, громадськими організаціями шляхом:

1) проведення шкільних, районних (міських), обласних та всеукраїнських змагань з безпеки життєдіяльності;

2) проведення навчально-тренувальних зборів і польових таборів;

3) участі команд-переможниць у заходах міжнародного рівня з цих питань.

Навчання учнів молодших класів діям у надзвичайних ситуаціях та правилам пожежної безпеки є обов'язковим і здійснюється під час навчально-виховного процесу.

Для молодших класів питання пожежної безпеки включені до навчальної програми з «Основ здоров'я» [12]. Серед основних завдань вивчення предмета є формування в учнів знань про здоров'я, здоровий спосіб життя, безпечну поведінку, взаємозв'язок організму людини з природним, техногенним і соціальним оточенням; розвиток в учнів мотивації дбайливо ставитися до власного здоров'я, удосконалювати фізичний, соціальний, психічний і духовний його складники; виховання в учнів потреби у здоров'ї, що є важливою життєвою цінністю, свідомого прагнення до ведення здорового способу життя; розвиток умінь самостійно приймати рішення щодо власних вчинків; набуття учнями власного здоров'язбережувального досвіду з урахуванням стану здоров'я; використання у повсякденному житті досвіду здоров'язбережувальної діяльності для власного здоров'я та здоров'я інших людей [12]. Однак, на жаль, незважаючи на спектр теоретичного матеріалу з пожежної безпеки, з яким працюють молодші школярі, практичну реалізацію здобутих протипожежних вмінь і навичок у виховній позакласній роботі, ми маємо доволі сумну статистичну картину щодо загибелі й травмування дітей на пожежах. Відтак процес формування протипожежних вмінь і навичок в учнів молодших класів потребує значного вдосконалення.

На відсутність в учнів молодших класів сталих умінь і навичок з протипожежної безпеки впливає кілька основних факторів. По-перше, це мала кількість годин, що відводиться на опрацювання теми «Пожежна безпека», та неможливість повноцінного практичного тренінгу отриманих теоретичних знань під час шкільних занять, усе ще невироблена методика навчання та відпрацювання чіткого алгоритму правильних дій під час виникнення пожежі. По-друге, авторами діючих підручників з основ здоров'я молодшим школярам пропонується теоретичний

та практичний курс, у якому лише незначна частина матеріалу пов'язана з питаннями пожежної безпеки, відтак запропонований курс не охоплює повною мірою всі необхідні питання.

Шкільний матеріал з пожежної безпеки складається з наступних тем: ознайомлення школярів з виникненнями загорянь та пожеж, як себе правильно вести, що робити, як загасити пожежу тощо, однак цей матеріал не відображає сучасного стану протипожежної безпеки, більшість прикладів та порад щодо подолання пожежонебезпечних ситуацій, описані в діючих підручниках для 1–4 класів, не прив'язані до дійсно небезпечних ситуацій сьогодення.

На допомогу шкільним вчителям розроблено навчальні й навчально-методичні комплекси з питань протипожежної безпеки. У цьому контексті варто згадати, зокрема, напрацювання К. О. Вандер та ін. [6], П. Воробієнко та ін. [2], Є. Желібо [5], Н. Красоткіної [8], Н. Митохір, С. Янусь [9], М. Сороки та ін. [14], В. Теслі [15]. Уваги заслуговує посібник А. Обертинської, З. Огороднійчук та А. Сичевського [11], котрі пропонують змістовний теоретичний та практичний матеріал у сфері пожежної безпеки для навчання молодших школярів.

Згадані автори пропонують власні методики самозбереження, виживання та безпечної поведінки школярів у різних небезпечних ситуаціях, які можуть трапитися в житті, у т. ч. під час виникнення пожеж. Як слушно пишуть Є. Желібо та Н. Заверуха, «проблема пожежної безпеки людини і всього суспільства в сучасних умовах набула особливої гостроти й актуальності. Ця тема обговорюється на сторінках газет і журналів, ученими, представниками громадськості, політичними діячами, тобто є об'єктом уваги всіх прошарків суспільства та держави» [5, с. 10]. Автори подають характеристику джерел і породжених ними небезпек, що впливають на здоров'я і життя людини в усіх сферах її діяльності та можуть призвести до виникнення надзвичайних ситуацій. У їхній праці сформульовані основні захисні заходи та засоби, які забезпечують безпеку життєдіяльності людини. Значна увага приділена людині, її фізіологічним та психологічним особливостям, медико-біологічним та соціальним проблемам здоров'я. Науковці зазначають, що «мета пожежної безпеки полягає у тому, щоб сформувати в людини свідоме та відповідальне ставлення до питань особистої безпеки й безпеки тих, хто її оточує, навчити людину розпізнавати й оцінювати потенційні небезпеки, визначати шлях надійного захисту від них, уміти надавати допомогу в разі потреби собі та іншим, а також оперативно ліквідувати наслідки прояву небезпек у різноманітних сферах людської діяльності» [5, с. 17].

Більшість наявного навчально-методичного та наукового матеріалу з основ пожежної безпеки призначена для старшої вікової групи дітей і дорослих. Разом з тим українській педагогіці бракує навчально-методичних і наукових праць, присвячених проблемам формування умінь, навичок і знань з пожежної безпеки в молодших школярів. Переважно ця проблематика розглядається поверхнево, її напрямки не розкривають суті пожежної безпеки сповна, не прописується повний порядок дій дітей у разі виникнення пожежної небезпеки.

Звертаючись до актуальних проблем пожежної безпеки, корисним є змістовний матеріал, представлений у навчальному посібнику П. Ковальова, В. Стрільця, О. Єлізарова й О. Безуглова [13], що присвячена дослідженню поняття «пожежа та її вплив на організм людини». Узагальнивши думки значної кількості експертів у цій галузі та провівши практичні дослідження, автори описують характеристики пожеж, її склад та параметри. Посібник ознайомлює нас з критеріями розповсюдження пожеж та їх небезпечним впливом на людину, з основами вирішення важливих завдань у роботі, пов'язаній з виникненням пожеж та рятування від них. Науковці вказують, що в «умовах пожежі продукти згорання і теплового розкладання, що входять до складу диму, діють на організм людини комбіновано, тому їхня загальна токсичність небезпечна для життя навіть за незначних концентрацій. За значних концентрацій продуктів згорання у складі диму знижується відсотковий уміст кисню, що також небезпечно для життя людини» [13, с. 6, 8–12]. Отже, за слушним зауваженням авторів, дим під час пожежі є більш небезпечним для людини, ніж вогонь, тому необхідно забезпечити не тільки відповідний захист органів дихання від проникнення до них продуктів горіння, а й ізолювати їх.

Схожі думки висловили П. Воробієнко, М. Захарченко та Л. Орел [2]. Дослідники наголошують, що «головна небезпека, від якої гинуть люди на пожежі – дим і гаряче повітря, тому у задимленому приміщенні дихати потрібно тільки через мокру щільну тканину, пам'ятаючи, що поблизу підлоги концентрація диму найменша» [2, с. 28]. У їхній розвідці розглядаються також питання системного аналізу безпеки життєдіяльності в системі

«людина – машина – середовище – існування», повсякденних умовах виробництва, побуті та надзвичайних ситуаціях.

Необхідною для вчителів стане праця К. Вандера, В. Барбашина, І. Толкунова й О. Семківа [6]. Автори досліджують загальні принципи надання першої медичної допомоги та правила поведінки в осередках катастроф, у т. ч. під час виникнення пожеж, захист органів дихання від диму за допомогою діючих та підручних засобів.

Таким чином, навчально-методичні й наукові розвідки згаданих авторів стосовно пожеж та захисту від них можуть стати корисним джерелом розробки матеріалу з питань самозахисту школярів від пожеж. Корисним є також використання у навчанні кращих здобутків української методики формування протипожежних знань у школярів, що активно використовувалася протягом ХХ ст. У цей час виховний протипожежний потенціал набув значного масштабу. Формування у дітей протипожежних знань визначалося специфікою пожежно-профілактичної роботи та досягалося завдяки добре розробленій соціально-педагогічній системі. Перший соціально-педагогічний складник передбачав організацію роботи пожежних підрозділів з юнаками зі згоди батьків. Основною ідеєю цього складника була участь підлітків у реальній професійній пожежній діяльності.

У цьому напрямку були два шляхи роботи з дітьми у сфері пожежної безпеки: професійні заняття в системі добровільних об'єднань (професійна підготовка) та поширення протипожежних знань у вигляді наочної агітації серед молодших дітей. У дітей формували навички та вміння евакуюватися у разі виникнення пожежі та евакуювати травмованих з осередку пожежі, правильно викликати пожежних і використовувати первинні засоби пожежогасіння (вогнегасники), а також відпрацьовували порядок дій під час виникнення різних пожеж.

Другий соціально-педагогічний складник характеризувався наданням дітям можливості реальної соціально-значимої діяльності у сфері пожежної безпеки, поглибленим навчанням дітей діям у разі виникнення пожежі. На юних пожежних покладалося завдання надавати допомогу органам державного пожежного нагляду та добровільним пожежним товариствам при проведенні профілактичної роботи серед дітей, агітаційно-масової та виховної роботи, спрямованої на попередження виникнення пожеж від дитячих пустощів з вогнем, а також роз'яснення дітям у вигляді ігор алгоритму правильних дій.

Третій соціально-педагогічний складник пожежно-профілактичної та виховної роботи з дітьми передбачав створення особливого соціально-педагогічного середовища на основі патріотичних та моральних традицій пожежної охорони.

Робота щодо формування у дітей знань та навичок з пожежної безпеки була масштабною і всеохоплюючою. Основну роль відіграв практичний складник, який передбачав серед усього іншого проведення з дітьми змагань з моделюванням різних вигаданих ситуацій, які можуть трапитися у житті.

У 90-ті роки ХХ ст. відбувся перелом сформованої традиції з пожежно-профілактичної роботи підлітків, виховний потенціал та соціально-педагогічні умови формування знань та навичок пожежної безпеки не були належно реалізовані з різних причин, що, відповідно, спричинило зростання пожеж через пустощі з вогнем, а також загибель і травмування дітей. Це призвело до того, що в 2008 р. Україна опинилася на третьому місці серед країн світу за найбільшою кількістю загиблих дітей на пожежах.

У сучасній школі для формування протипожежних вмінь і навичок використовуються різноманітні форми й методи роботи, основними серед яких є лекція, бесіда, показ наочного матеріалу під час уроків з основ здоров'я. Проте, на нашу думку, до цього переліку варто додати й інші форми та методи виховної роботи, зокрема, екскурсії школярів у пожежну частину, виступи представників пожежної охорони на класних годинах, у пришкільних та літніх таборах.

Тематичні екскурсії в пожежну частину на етапі початкової школи є важливим складником організації навчання дітей окремих напрямків пожежної безпеки. Завдяки цій формі роботи діти починають краще розуміти важливість дотримання правил пожежної безпеки, усвідомлювати небезпеку пожежі та її наслідків, адже лише під час екскурсії діти отримують можливість поговорити про пожежі з професійними рятувальниками, розібрати негативні моменти виникнення небезпечних ситуацій, проаналізувати необхідність придбання знань щодо профілактики виникнення пожеж, правильного алгоритму дій, враховуючи реальні приклади життєвих ситуацій, про які розкажуть фахівці в процесі екскурсії. Побачивши наочно статистику дзвінків за добу до Служби порятунку, діти матимуть можливість краще

усвідомлювати шкоду від фальшивих (хибних) дзвінків; розуміти наскільки важлива достовірна та повна інформація про пожежу, або подію; знати, що треба казати, викликаючи пожежних, розуміти важливість швидкого прийому інформації та передання її рятувальникам заради безпеки свого життя та життя оточуючих людей. Важливим фактом для усвідомлення стане те, що незнання усіх необхідних даних про місце виникнення пожежі, координат місцевості, де виникла пожежа, призведе до затримок у роботі рятувальників і це може спричинити трагічні наслідки. Водночас діти матимуть змогу перевірити власні, уже наявні знання з безпеки своєї життєдіяльності.

Ефективним методом навчання основам пожежної безпеки є евакуація з навчального закладу чи будинку (квартири) за умови надання дітям повної самостійності під час виконання дій та прийняття рішень про евакуацію, визначення напрямків порятунку та його шляхи (через коридори, евакуаційні виходи, вестибюлі тощо). Педагог чи запрошений на ці заняття співробітник Служби порятунку при цьому обмежиться функцією контролю. Серед його завдань буде умовно вигадати місце виникнення пожежі та проаналізувати правильність дій молодшого школяра. Етапові практичного відпрацювання наявних умінь та навичок має передувати етап попереднього опрацювання теоретичного матеріалу. Перед тренувальною евакуацією спочатку вчителям, а потім школяреві варто розповісти про шляхи евакуації та евакуаційні виходи, показати, де вони розташовані у школі та куди ведуть. Цю інформацію має надавати спеціально запрошений представник місцевої пожежної охорони. Найефективнішим цей метод є при взаємодії трьох сторін: рятувальники – педагоги – батьки. Завданням батьків у цьому випадку буде надання дітям необхідної протипожежної інформації стосовно власної оселі, зокрема діти мають знати специфіку розташування кімнат у домашній оселі, шляхів евакуації з них, можливі варіанти виникнення пожежі та ймовірні шляхи порятунку у безпечне місце. Допомогти батькам з експертизою протипожежного стану домашньої оселі можуть рятувальники, спеціально запрошені для цього на батьківські збори.

Проте найбільш ефективними при формуванні у дітей молодшого шкільного віку необхідного обсягу знань, умінь та навичок з основ пожежної безпеки, на нашу думку, є практично-ігрові тренінги з пожежної безпеки. Для цього заздалегідь розробляються спеціальні завдання з відпрацювання різних вигаданих пожежонебезпечних ситуацій в ігровій формі. Найпростіші вправи можна організувати на подвір'ї школи, біля будинку, влітку – на території дитячих оздоровчих таборів. Йдеться про найпростіші завдання, при виконанні яких діти можуть наочно побачити можливі варіанти подолання пожежонебезпечної ситуації.

Отже, можна констатувати, що сьогодні не можна досягти ефективного формування стійких протипожежних знань, умінь і навичок лише опануванням матеріалу зі шкільних підручників. Корисним є знайомство вчителів з провідними здобутками зарубіжних та українських методистів і науковців у галузі пожежної безпеки. Важливого значення необхідно надавати оптимальному вибору ефективних форм і методів виховної роботи зі школярами при формуванні протипожежних умінь і навичок. Найбільш ефективним методом отримання необхідних знань, умінь і навичок з основ пожежної безпеки у школярів молодшого шкільного віку є гра. Використання ігрових ситуацій дає змогу ілюструвати приклади із життєвих ситуацій виникнення загорань та пожеж, моделювати поведінку дитини в небезпечних для життя умовах, загалом сприяє формуванню самостійності вихованця за рахунок набуття стійких знань, умінь і навичок. При використанні ігрових методів для оволодіння навичками пожежної безпеки доцільно залучати співробітників пожежної охорони до процесу навчання й виховання школярів. Це дозволить підвищити рівень знань у дітей щодо дій у разі виникнення пожежі та відпрацювати правильний алгоритм дій.

Відтак на часі розробка нової системи організації навчання дітей основам пожежної безпеки, що вимагає більш ґрунтовного наукового осмислення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ващенко О. М. Формування у молодших школярів компетенцій безпеки життєдіяльності: теоретичний аспект / О. М. Ващенко // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2014. – Вип. 18. – С. 99–106.
2. Воробієнко П. П. Безпека життєдіяльності: навч. посібник / П. П. Воробієнко, М. В. Захарченко, Л. В. Орел. – Одеса: ОНАЗ ім. О. С. Попова, 2013. – 76 с.

3. Гуріненко І. Дидактичні умови навчання правилам пожежної безпеки молодших школярів / І. Гуріненко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені П. Тичини. Педагогічні науки. – 2010. – № 1. – С. 60–69.
4. Дивак В. В. Енциклопедія виживання: навч. посібник / В. В. Дивак, А. П. Юхименко. – Кам'янець-Подільський: Медобори, 2003. – 156 с.
5. Желібо Є. Безпека життєдіяльності: навч. посібник / Є. Желібо, Н. Заверуха. – К.: Каравела, 2003. – 328 с.
6. Загальні принципи надання першої медичної допомоги та правила поведінки в осередках катастроф // Медицина надзвичайних ситуацій: курс лекцій. Ч. 3 / К. О. Вандер, В. В. Барбашин, І. О. Толкунов, О. М. Семків. – Харків: ВРВД УЦЗУ, 2008. – 120 с.
7. Кодекс цивільного захисту України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/>.
8. Красоткіна Н. Г. Виховні бесіди про правила дорожнього руху та протипожежної безпеки. 1–4 класи / Н. Г. Красоткіна. – Тернопіль: Мандрівець, 2006. – 136 с.
9. Митохір Н. Основи здоров'я. 3 клас: посібник для вчителя / Н. Митохір, С. Янусь. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 112 с.
10. Національна доповідь про стан пожежної та техногенної безпеки в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mns.gov.ua/>.
11. Обертинська А. П. Бережи себе, малюк!: навч. посібник для дітей молодшого шкільного віку та їх батьків – 2-ге вид., перероб. та доп / А. П. Обертинська, З. В. Огороднійчук, А. С. Сичевський. – К.: Росава-Н, 2009. – 112 с.
12. Основи здоров'я. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 1–4 класи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html>.
13. Основи створення та експлуатація апаратів на стисненому повітрі: навч. посібник / П. А. Ковальов, В. М. Стрілець, О. В. Єлізаров, О. Є. Безуглов. – Харків: АЦЗУ, 2005. – 272 с.
14. Протипожежна безпека: збірник для допомоги вчителям і вихователям у викладанні основ протипожежної безпеки / упоряд. М. Сорока; ред. Г. Сапун. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2002. – 80 с.
15. Тесля В. Юний пожежник: книга-гра: для дітей молодшого шкільного віку / В. Тесля. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2012. – 32 с.
16. Удовенко М. А. Методика формування здоров'язбережувальної компетентності учнів початкової школи у процесі вивчення «Основ здоров'я» / М. А. Удовенко // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. – 2014. – № 43. – С. 238–246.

REFERENCES

1. Vashchenko O. M. Formuvannya u molodshykh shkoliariv kompetentsii bezpeky zhyttiediialnosti: teoretychnyi aspekt [The Formation of Life Safety Competency to Primary School Children: Theoretical Aspect]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannya ditei ta uchnivskoi molodi*, 2014, vol. 18, pp. 99–106.
2. Vorobiienko P. P., Zakharchenko M. V., Orel L. V. Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]. Odesa, ONAZ im. O. S. Popova, 2013. 76 p.
3. Hurinenko I. Dydaktychni umovy navchannya pravylam pozhezhnoi bezpeky molodshykh shkoliariv [Didactic Conditions of Training of Fire Safety Rules to Younger Students]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni P. Tychny. Pedahohichni nauky*, 2010, № 1, pp. 60–69.
4. Dyvak V. V., Yukhymenko A. P. Entsyklopediia vyzyhivannia [Encyclopedia of Survival]. Kamianets-Podilskii, Medobory, 2003. 156 p.
5. Zhelibo Ye., Zaverukha N. Bezpeka zhyttiediialnosti [Life Safety]. Kyiv, Karavela, 2003. 328 p.
6. Zahalni pryntsyphu nadannia pershoi medychnoi dopomohy ta pravyla povedinky v oseredkakh katastrof [General Principles of First Aid and Rules of Behavior in Cells Disasters] in Vander K. O., Barbashyn V. V., Tolkunov I. O., Semkiv O. M. *Medytsyna nadzvychainykh sytuatsii. Kurs lektsii. Part 3*. Kharkiv, VRVD UTSZU, 2008. 120 p.
7. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Code of the Civil Protection of the Ukraine] (in Ukr.) Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5403-17/> (accessed 31.05.2016).
8. Krasotkina N. H. Vykhovni besidy pro pravyla dorozhniogo rukhu ta protypozhezhnoi bezpeky. 1–4 klasy [Educative Talks about the Rules of the Road and the Fire Safety. Grades 1–4]. Ternopil, Mandrivets, 2006. 136 p.
9. Mytokhir N., Yanus S. *Osnovy zdorovia. 3 klas* [Health Basics. Classe 3]. Ternopil, Navchalna knyha – Bohdan, 2012. 112 p.
10. Natsionalnaia dopovid pro stan pozhezhnoii ta tekhnohennoii bezpeky v Ukrainii [National Report about the Condition of the Fire and Technological Safety in the Ukraine] (in Ukr.) Available at: <http://mns.gov.ua/> (accessed 31.05.2016)

11. Obertynska A.P., Ohorodniichuk Z. V., Sychevskii A. S. Berezhy sebe, maliuk! [Keep Yourself, Baby!]. 2 ed. Kyiv, Rosava-N, 2009. 112 p.
12. Osnovy zdoroviia. Prohrama dlia zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv. 1–4 klasy [Basics of the Health Program for Secondary Schools. Classes 1–4] (in Ukr.) Available at: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/pochatkova-shkola.html> (accessed 31.05.2016)
13. Osnovy stvorennia ta ekspluatatsia aparativ na stysnenomu povitry [Basics of Creation and Operation of Vehicles in Compressed Air] / ed. by P. A. Kovaliov, V. M. Strilets, O. V. Yelizarov, O. Ye. Bezuhlov. Kharkiv, ATSZU, 2005. 272 p.
14. Protypozhezhna bezpeka [Fire Safety] / ed. by M. Soroka, H. Sapun. Ternopil, Pidruchnyky i Posibnyky, 2002. 80 p.
15. Teslia V. Yuniy pozhezhnyk [Young Fireman]. Ternopil, Navchalna knyha – Bohdan, 2012. 32 p.
16. Udovenko M. A. Metodyka formuvannia zdoroviazbezhuvalnoi kompetentosti uchniv pochatkovoї shkoly u protsesi vyvchennia «Osnov zdoroviia» [Methodology of Formation Primary School Students' Health-Competence in the Process of «Health Basics» Studies]. Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty, 2014, № 43, pp. 238–246.

УДК 37.03:378.2

С. В. ТИМОШУК

svtymoshuk@ukr.net

кандидат хімічних наук, доцент,

Львівський національний університет ім. І. Франка

З. М. ЯРЕМКО

доктор хімічних наук, професор,

Львівський національний університет ім. І. Франка

С. В. ПИСАРЕВСЬКА

кандидат хімічних наук, доцент,

Львівський національний університет ім. І. Франка

МОТИВАЦІЯ У НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ: РЕЗУЛЬТАТИ ДІАГНОСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Вивчено граничні співвідношення та усереднені показники мотиваційного комплексу. Встановлено, що у студентів переважає зовнішня позитивна мотивація. Проведення оцінювання співвідношення мотивів успіху і мотивів уникнення невдач показало, що у 67 % студентів переважають мотиви успіху, для 46 % з яких це високий та помірно високий показник. Домінуючі мотиви уникнення невдач виявили у 2 % студентів. Методом рангової кореляції Спірмена встановлено ступінь кореляційного зв'язку між мотивацією успіху чи невдач та внутрішньою чи зовнішньою позитивною або негативною мотиваціями.

Ключові слова: зовнішня мотивація, внутрішня мотивація, мотиви успіху, мотиви уникнення невдач.

С. В. ТИМОШУК

svtymoshuk@ukr.net

кандидат химических наук, доцент,

Львовский национальный университет им. И. Франко

З. М. ЯРЕМКО

доктор химических наук, профессор,

Львовский национальный университет им. И. Франко